



شورای عالی حوزه علمیه قم

مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خواهران

مدرسه علمیه الزهرا (سلام...ا... علیها) شهرستان یزد

موضوع

احترام والدین در آیات و روایات

استاد راهنما

سرکار خانم رسولیان

محقق

ریحانه رحیمی

پاییز ۹۶

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دعاى بيست و چهارم صحيفه سجديه:

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَ رَسُولِكَ، وَ أَهْلِ بَيْتِهِ الطَّاهِرِينَ، وَ اخْصُصْهُمْ بِأَفْضَلِ صَلَوَاتِكَ وَ رَحْمَتِكَ وَ بَرَكَاتِكَ وَ سَلَامِكَ.

وَ اخْصُصِ اللَّهُمَّ وَالِدِي بِالْكَرَامَةِ لَدَيْكَ، وَ الصَّلَاةَ مِنْكَ، يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ.

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ، وَ أَلْهِمْنِي عِلْمَ مَا يَجِبُ لَهُمَا عَلَى الْإِهَامِ، وَ اجْمَعْ لِي عِلْمَ ذَلِكَ كُلِّهِ تَمَاماً، ثُمَّ اسْتَعْمِلْنِي بِمَا تُلْهِمُنِي مِنْهُ، وَ وَفِّقْنِي لِلنُّفُوزِ فِيهَا تَبَصُّرُنِي مِنْ عِلْمِهِ حَتَّى لَا يَفُوتَنِي اسْتِعْمَالُ شَيْءٍ عِلْمَتِيهِ، وَ لَا تَنْقُلْ أَرْكَانِي عَنِ الْخُفُوفِ فِيهَا أَلْهِمْتَنِيهِ

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ كَمَا شَرَّفْتَنَا بِهِ، وَ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ، كَمَا أَوْجِبْتَ لَنَا الْحَقَّ عَلَى الْخَلْقِ بِسَبَبِهِ.

اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي أَهَابُهُمَا هَيْبَةَ السُّلْطَانِ الْعُسُوفِ، وَ أَبْرُهُمَا بَرَّ الْأَمِّ الرَّءُوفِ، وَ اجْعَلْ طَاعَتِي لِوَالِدِي وَ بَرِي بِهِمَا أَقَرَّ لِعَيْنِي مِنْ رَقْدَةِ الْوَسْطَانِ، وَ أَتْلَحْ لِصَدْرِي مِنْ شَرِيَةِ الظُّمَانِ حَتَّى أَوْثِرَ عَلَى هَوَايَ هَوَاهُمَا، وَ أَقْدِمَ عَلَى رِضَايَ رِضَاهُمَا وَ اسْتَكْثِرَ بِرَّهُمَا بَيِّرَ إِنْ قَلَّ، وَ اسْتَقِيلَ بِرِي بِهِمَا وَ إِنْ كَثُرَ.

اللَّهُمَّ خَفِّضْ لَهُمَا صَوْتِي، وَ أَطْبِ لَهُمَا كَلَامِي، وَ أَلِنْ لَهُمَا عَرِيكَتِي، وَ اعْطِفْ عَلَيْهِمَا قَلْبِي، وَ صَبِّرْنِي بِهِمَا رَفِيقاً، وَ عَلَيْهِمَا شَفِيقاً.

اللَّهُمَّ اشْكُرْ لَهُمَا تَرَبُّيَّتِي، وَ أَتَّبِعْهُمَا عَلَى تَكْرَمَتِي، وَ اخْفِظْ لَهُمَا مَا حَفِظَاهُ مِنِّي فِي صِغَرِي.

اللَّهُمَّ وَ مَا مَسَّهُمَا مِنِّي مِنْ أَدَى، أَوْ خَلَصَ إِلَيْهِمَا عَنِّي مِنْ مَكْرُوهِ، أَوْ ضَاعَ قِبَلِي لَهُمَا مِنْ حَقٍّ فَاجْعَلْهُ حِطَّةً لِدُنُوبِهِمَا، وَ غُلُواً فِي دَرَجَاتِهِمَا، وَ زِيَادَةً فِي حَسَنَاتِهِمَا، يَا مُبْدِلَ السَّيِّئَاتِ بِأَضْعَافِهَا مِنَ الْحَسَنَاتِ.

اللَّهُمَّ وَ مَا تَعَدَّيَا عَلَى فِيهِ مِنْ قَوْلٍ، أَوْ أَسْرَفَا عَلَى فِيهِ مِنْ فِعْلٍ، أَوْ ضَيَعَا لِي مِنْ حَقٍّ، أَوْ قَصَرَا بِيَعْنَهُ مِنْ وَاجِبٍ فَقَدْ وَهَبْتُهُ لَهُمَا، وَ جُدْتُ بِهِ عَلَيْهِمَا وَ رَغِبْتُ إِلَيْكَ فِي وَضْعِ تَبِعْتِهِ عَنْهُمَا، فَإِنِّي لَا أَتَّهِمُهُمَا عَلَى نَفْسِي، وَ لَا أَسْتَبْطِئُهُمَا فِي بَرِي، وَ لَا أَكْرَهُ مَا تَوَلَّيَاهُ مِنْ أَمْرٍ يَا رَبِّ.

فَهُمَا أَوْجِبَ حَقّاً عَلَى، وَ أَقْدَمَ إِحْسَاناً إِلَيَّ، وَ أَعْظَمَ مَنَّةً لَدَى مَنْ أَنْ أَقَاصِيَهُمَا بِعَدَلٍ، أَوْ أَجَازِيَهُمَا عَلَى مِثْلِ، أَيْنَ إِذَا- يَا إِلَهِي- طُولُ شُغْلِهِمَا بِتَرَبُّيَّتِي! وَ أَيْنَ شِدَّةُ تَعْيِبِهِمَا فِي جِرَاسَتِي! وَ أَيْنَ إِفْتَارُهُمَا عَلَى أَنْفُسِهِمَا لِلتَّوَسُّعَةِ عَلَيَّ!

هَيْبَاتِ مَا يَسْتَوْفِيَانِ مِنِّي حَقَّهُمَا، وَ لَا أَذْرِكُ مَا يَجِبُ عَلَى لَهُمَا، وَ لَا أَنَا بِقَاضٍ وَظِيفَةَ خِدْمَتِهِمَا، فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ، وَ أَعِنِّي يَا خَيْرَ مَنْ اسْتَعِينَ بِهِ، وَ وَفِّقْنِي يَا أَهْدَى مَنْ رُغِبَ إِلَيْهِ، وَ لَا تَجْعَلْنِي فِي أَهْلِ الْعُقُوقِ لِلْأَبَاءِ وَ الْأُمَّهَاتِ يَوْمَ تُجْزَى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَ هُمْ لَا يَظْلُمُونَ.

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ ذُرِّيَّتِهِ، وَ اخْصُصْ أَبَوِي بِأَفْضَلِ مَا خَصَّصْتَ بِهِ آبَاءَ عِبَادِكَ الْمُؤْمِنِينَ وَ أُمَّهَاتِهِمْ، يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ.

اللَّهُمَّ لَا تُنْسِنِي ذِكْرَهُمَا فِي أَذْكَارِ صَلَوَاتِي، وَ فِي إِثْنِي مِنْ أَنَاءِ لَيْلِي، وَ فِي كُلِّ سَاعَةٍ مِنْ سَاعَاتِ نَهَارِي.

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ، وَ اغْفِرْ لِي بِدُعَائِي لَهُمَا، وَ اغْفِرْ لَهُمَا بِبِرِّهِمَا بِيَمْغُفِرَةً حَنُماً، وَ ارْضَ عَنْهُمَا بِشَفَاعَتِي لَهُمَا رِضًى عَزْماً، وَ بَلِّغْهُمَا بِالْكَرَامَةِ مَوَاطِنَ السَّلَامَةِ.

اللَّهُمَّ وَ إِنْ سَقَيْتَ مَغْفِرَتَكَ لَهُمَا فَسَقَعْتَهُمَا فِي، وَ إِنْ سَقَيْتَ مَغْفِرَتَكَ لِي فَسَقَعْنِي فِيهِمَا حَتَّى نَجْتَمِعَ بِرَأْفَتِكَ فَيَدَارَ كَرَامَتِكَ وَ مَحَلِّ مَغْفِرَتِكَ وَ رَحْمَتِكَ، إِنَّكَ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ، وَ الْمَنِّ الْقَدِيمِ، وَ أَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ

چکیده

والدین حقوقی برضمه فرزندان خود دارند که از جمله این حقوق احترام و نیکی بدون حد و مرز به والدین به ویژه به مادر است. این حق به قدری مورد سفارش قرار گرفته است که در چهار سوره از قرآن صراحتاً بعد از مسئله توحید قرار گرفته است و ترک این امر بسیار مهم همردیف با شرک به خداوند متعال است.

کلیدواژه: احترام - والدین - آیات - روایات

مقدمه

احسان به پدر و مادر امری است که عقل و شرع بر ضرورت آن تصریح نموده است. از نظر عقل شکر منعم یعنی قدردانی و تشکر از کسی که نعمتی به انسان رسانده، لازم است. با توجه به اینکه پدر و مادر سمبل نیکی و احسان به فرزند هستند و از جان و مال خود برای پرورش او مایه گذارده اند، سزاوارترین انسانها برای احترام و قدر دانی و بهترین احترام و قدر شناسی، محبت و اطاعت از آنهاست. نقشی که پدر و مادر در به وجود آمدن فرزند خود دارند، به هیچ وجه برای فرزند نسبت به پدر و مادر جبران پذیر نیست. کدام حق بالاتر از حیات آنها؟ امام زین العابدین (ع) می فرمایند "حق مادرت آن است که بدانی او به گونه ای تو را حمل کرده است که هیچ کس فردی را چنین حمل نکرده و چنان ثمره ای از قلبش را به تو داده است که هیچ کس به کسی نمیدهد. او با وجود گرسنگی تو راسیر نموده و با وجود تشنگی تو را سیراب کرده و تو را پوشاند، در حالی که خود برهنه بود. تو نمیتوانی سپاس را به جای آری، مگر به یاری و توفیق الهی". (سپهری، ص ۲۱۳)

اما دلیل شرع، در آیات و روایات فراوان است که بر ضرورت نیکی بر پدر و مادر تأکید دارد. اهمیت احترام به پدر و مادر و نیکی کردن به آنها در سطحی است که قرآن کریم در ۹ مورد سخن آورده است. در سه جا، احسان به پدر و مادر را در کنار توحید و یکتاپرستی ذکر می کند مثلاً در آیه ۳۶ سوره نساء می فرماید: «واعبدوا الله ولا تشركوا به شيئاً وبالوالدين احساناً؛ و خدا را بپرستید، و هیچ چیز را همتای او قرار ندهید و به پدر و مادر نیکی کنید»

هم چنین خداوند در سه آیه دیگر، احسان به پدر و مادر را به عنوان وصیت الهی مطرح می کند مانند آیه ۸ سوره عنکبوت که می فرماید: «ووصينا الانسان بوالديه حسناً؛ ما به انسان توصیه کردیم که به پدر و مادرش نیکی کند».

و نیز در سه مورد، تکریم و نیکی به پدر و مادر را از زبان پیامبران الهی (ع) نقل می کند که از آن جمله آیه ۴۱ سوره ابراهیم است: «ربنا اغفر لی ولوالدی و للمؤمنان یوم یقوم الحساب؛ پروردگارا! من و پدر و مادرم و همه مؤمنان را در آن روزی که حساب برپا می شود بیامرز»

تعریف حقوق

حقوق جمع حق است و حق از ریشه حقق به معنی هر کار و سخنی است که بر حسب واقع، آنطور که واجب است و به اندازه ای که واجب است و در زمانی که واجب است انجام شود. (راغب اصفهانی، ص ۳۱۸) در مختار الصحاح در توضیح این لغت آمده است: «حقّ الشی ای وجب»، یعنی حق چیزی است که واجب می شود.

اهمیت حقوق والدین

۱- در سوره های بقره-۸، نساء-۳۶، انعام-۵۱ و اسراء-۲۳ نیکی به والدین بلافاصله پس از مسأله توحید قرار گرفته است. این امر بیانگر آن است که در اسلام تا چه اندازه بر اهمیت حقوق پدر و مادر تأکید شده است.

۲- احترام به پدر و مادر از اوصاف برجسته انبیاء الهی مانند حضرت یحیی، مسیح، نوح، ابراهیم(ع) بر شمرده شده است. از قول حضرت یحیی در قرآن نقل شده است که: «خدا من را طوری خلق کرد که نسبت به پدر و مادرم خوش رفتار باشم.» قرآن این مطلب را در مورد حضرت عیسی(ع) نیز بیان می کند: «خدا مرا طوری خلق نکرد که نسبت به مادرم بدرفتار باشم.» باز در جای دیگر می فرماید: «من نسبت به مادرم نیک رفتارم.»

همچنین پیامبر اسلام (ص) در جواب سؤال فردی که از او پرسید: «من أعظم حقاً علی الرجل؟»، یعنی: «چه کسانی بزرگترین حق را بر فرد دارند؟» فرمودند: «والداه»، یعنی «پدر و مادرش». (طبرسی، ص ۲۷۷)

بنا بر این از آنجا که گاهی در باره حفظ حقوق پدر و مادر و احترام آنها و تواضعی که بر فرزند لازم است ممکن است لغزش هایی پیش بیاید که انسان آگاهانه یا ناآگاه به سوی آن کشیده شود. چنانچه بلافاصله پشیمان شود و در مقام جبران برآید، مسلماً مشمول عفو خدا خواهد شد.

۲- طول عمر

یکی دیگر از آثار احترام به والدین، طولانی شدن عمر انسان است. پیامبر(ص) در این باره می فرماید: «ای فرزند آدم به پدر و مادر نیکي کن و صله رحم داشته باش تا خداوند، کارت را آسان و عمرت را طولانی بگرداند. پروردگارت را فرمان ببر تا خردمند به شمار آیی و از او نافرمانی نکن که نادان شمرده می شوی.» همچنین می فرماید: «در آنچه خدای متعال در «الواح» به موسی(ع) داد، از جمله چنین بود:... مرا و پدر و مادرت را سپاسگزاری کن، تا تو را از نابود شدن ها حفاظت کنم و اجلت را به تأخیر بیندازم و به تو زندگی ای پاک ببخشم و تو را از این زندگی به سوی بهتر از آن، ببرم.»

امام باقر (ع) نیز با تحسین کسانی که والدین خود را مورد احترام و نیکی قرار می دهند می فرماید: «خوشا به حال کسی که به پدر و مادر خود نیکی کند، زیرا خداوند بر عمر او می افزاید»

۳- فراوانی روزی

خداوند متعال «رزاق» است؛ تمامی موجودات بر سفره لطف و احسان او حضور دارند و از نعمت های او چه مادی و چه معنوی بهره مند می شوند. وظیفه ما در قبال این همه نعمتی که خداوند به ما عطا کرده این است که همیشه و در همه حال سپاسگزار او باشیم. در حقیقت شکر نعمت عامل بسیار مؤثری در افزایش نعمت ها و الطاف الهی است که خداوند با صراحت بدان اشاره فرموده است: «و پروردگارتان اعلام کرد که اگر مرا سپاس گوئید، بر نعمت شما می افزایم و اگر کفران کنید، بدانید که عذاب من سخت است.»

پدر و مادر نیز از جمله بزرگترین نعمت هایی هستند که خداوند به بندگان ارزانی داشته است و باید خدا را به خاطر وجود این نعمت های گرانقدر شاکر بود.

در آیه ۱۴ سوره لقمان، شکر والدین هم ردیف شکر خدا آمده است: «أَنْ اشْكُرْ لِي وَ لِوَالِدَيْكَ؛ به انسان توصیه کردیم که شکرگزار من و پدر و مادرت باش!»

امام رضا(ع) در این باره می فرماید: «خدا امر فرموده به شکرگذاری از خودش و برای والدین، پس اگر کسی والدین را شکر نکند، خدا را هم شکر نمی کند.

۴ - آسان شدن مرگ

مرگ یک رخداد طبیعی در زندگی انسان است و در روایتی از امام رضا(ع) به عنوان یکی از وحشتناک ترین مراحل زندگی انسان معرفی شده است. در حالی که مرگ برای انسان مؤمن و صالح آسان و بنا به سخن امام علی(ع) ارزشمندترین هدیه برای او می باشد آن جا که فرمود: «أفضل تحفة المومن الموت»

خداوند در قرآن کریم در وصف مرگ پرهیزگاران می فرماید: «همانها که فرشتگان مرگ روحشان را می گیرند در حالی که پاک و پاکیزه اند به آنها می گویند: «سلام بر شما! وارد بهشت شوید به خاطر اعمالی که انجام می دادید!»(نحل، ۲۳)

امام صادق(ع) راحتی در هنگام مرگ و آسان شدن سكرات موت را از دیگر آثار احترام و نیکی به والدین برشمرده و می فرماید: «کسی که دوست دارد خدای متعال سختی های مرگ را بر او آسان سازد، نسبت به خویشان و نزدیکان و پدر و مادرش نیکوکار باشد و اگر چنین کند خدای متعال سختی های مرگ را بر او آسان می کند»

۵ - ورود به بهشت و برخورداری از درجات بالای بهشتی

از جمله آثار اخروی که در نتیجه احترام به پدر و مادر برای انسان حاصل می شود، رسیدن به بهشت و بهره مندی از نعمتهای فراوان آن است.

خداوند در قرآن سعادت و شقاوت انسان را بسته به اعمال او می داند و برای هر یک از اعمال انسان درجه و مرتبه ای قرار داده است: «برای هر یک برابر اعمالی که انجام داده اند درجاتی است، که پروردگار تو از آنچه می کنند غافل نیست».(انعام، ۱۳۲)

اگر احترام به پدر و مادر در نزد خدا در مرتبه ای بسیار بالا قرار دارد، پس چه پاداشی بهتر و ارزشمندتر از بهره مندی از بهشت و درجات بالای آن برای انسان می تواند وجود داشته باشد؟

امام باقر(ع) در مورد مؤمنان برخورداری از جایگاه والای بهشتی می فرماید: «اگر مؤمنی چهار ویژگی در خود داشته باشد خداوند او را در بالاترین و شریف ترین جایگاه قرار خواهد داد: کسی که یتیمی را پناه داده و بر او پدرانه نظر افکند، کسی که ضعیفی را مورد ترحم قرار دهد و در حد کفایت به او کمک کند، کسی که به والدین خود انفاق و با آنان مدارا کند، و آن که به ایشان نیکی کرده و از نگران ساختن آنها اجتناب نماید.

۶ - همنشینی با نیکان

یکی از پیامدهای نیک احترام به والدین، همنشینی با نیکان در آخرت است. بزرگترین آرزو و خواسته اهل ایمان، همنشینی با «ابرار» چه در دنیا و چه در آخرت است. آنان از خدا می خواهند که با نیکان بمیرند و با ایشان محشور شوند: «پروردگارا! گناهان ما را بیامرز و زشتی های ما را بپوشان و ما را با نیکان بمیران.»

کسی که به خدا ایمان داشته باشد، برای جلب رضایت خدای متعال و برخورداری از فضل و رحمت الهی تمام سعی و تلاش خود را به کار می گیرد و با اعمال شایسته، راه رسیدن به رستگاری را می پیماید. یکی از آن اعمال نیک، احترام به پدر و مادر است که سعادت آخرت و همنشینی با نیکان را به دنبال خواهد داشت.

پیامبر اکرم(ص) در بیان نیکی به پدر و مادر و نتیجه آن در آخرت و روز قیامت می فرماید: «کسی که برای پدر و مادرش حج انجام دهد و یا بدهکاری آنها را بپردازد، خداوند او را در روز قیامت با نیکان بر می انگیزد.»

۷ - اجابت دعای والدین در حق فرزندان

انسان موجودی است که همیشه به خداوند محتاج است و همواره در تمام کارها باید به او متوسل شود و از او کمک بخواهد. دعا بهترین وسیله ارتباط بین خدا و انسان است. خداوند بزرگ بندگان خود را به دعا کردن سفارش نموده و وعده استجابت به آنان داده است. چنانکه در سوره بقره می فرماید: «دعای دعا کننده را، به هنگامی که مرا می خواند، پاسخ می گویم.»

البته خداوند متعال برای دعا و استجابت آن و همچنین برای درخواست کنندگان آن شرایطی قرار داده است که باید به آن شرایط عمل نمود. در این خصوص پدر و مادر از جمله کسانی هستند که دعایشان در حق فرزندان خوش رفتار مستجاب می شود.

در اهمیت دعا برای فرزندان همین بس که حضرت امام سجاد(ع) در صحیفه سجادیه، دعای ۲۵ را به فرزندان خود اختصاص می دهد و از خداوند نیک بختی آنها را می خواهد.

امام صادق(ع) در اهمیت دعای والدین در حق فرزندان می فرماید: «خداوند دعای سه کس را رد نخواهد کرد: دعای پدر در حق فرزند در هنگام نیکی به او، دعای پدر بر ضد فرزند نفرین هنگامی که مورد عاق او واقع شود و دعای مظلوم بر ظالم.»

۸ - موجب نیکی فرزندان

والدین از نظر اخلاقی و تربیتی بر فرزندان خود تأثیر زیادی دارند. پدر و مادر اولین کسانی هستند که فرزندان در تمام مراحل زندگی، آنها را به عنوان الگوی خود قرار می دهند.

بنا بر این کسی که انتظار ادب و معرفت و حق شناسی از فرزندان دارد، باید همین حالت را نسبت به پدر و مادر خودش و بزرگترها نشان دهد، تا کوچکترها هم از او بیاموزند. اگر کسی پدر و مادرش را احترام کرد نتیجه آن را در احترام فرزندان به خود خواهد دید. اگر فرزند ببیند که پدر و مادرشان نیکی به والدین را سرلوحه زندگی خود قرار داده اند و به آن اهتمام می ورزند، او هم نسبت به آنان چنین خواهد کرد.

امام صادق(ع) می فرماید: «به پدرانان نیکی کنید تا فرزندانان به شما نیکی کنند.» (مجلسی، ج، ۷۱، ص ۶۵)

نتیجه

- چون از نیکی به والدین و اداء حقوق ایشان رعایت ادب و احترام در مصاحبت است اموری در روایات اهل بیت رسیده که باید در معاشرت با ایشان رعایت شود که به بعضی اشاره شود:
- هرگاه صدای والدین می زند آنها را به نام نخواند بلکه لقب یا کنیه ایشان را ذکر کند، یا بگوید بابا، آقا، خانم، و مانند اینها.
 - جلو آنها راه نرود و پیش از ایشان نشیند.
 - قبل از آنها شروع به خوردن طعام ننماید.
 - حضرت سجّاد(ع) با مادر خود هم خوراک نمی شد و می فرمود می ترسم برای لقمه ای دست دراز کنم که مادرم قصد آن را داشته پس با این عمل رعایت حرمت و ادب او را ترک کرده باشم.
 - در مجلس روی خود را از ایشان برنگرداند.
 - در سخن گفتن صدای خود را از ایشان برنگرداند.
 - دست خود را بالای دست آنها قرار ندهد.
 - کاری نکند که مردم پدر یا مادرش را بد بگویند و سبّ و لعن نمایند مثل اینکه پدر کسی را سبّ کند که او هم برگردد پدرش را دشنام گوید.
 - مروی است که حضرت سجّاد(ع) پسری را دیدند که در راه رفتن تکیه به دست پدر نموده است. آن حضرت بر آن پسر غضبناک شده تا آخر عمرش با او سخن نفرمود.
 - ناگفته نماند آنچه گفته شد از وجوب نیکی به والدین قدر مسلم آن نیکی است که در ترکش والدین رنجیده خاطر شوند، مانند اینکه نفقه آنها را ابتدا ندهد تا ناچار شوند مطالبه کنند، آنگاه بدهد، چون این مسامحه موجب رنجش آنها می شود؛ واجب است پیش از مطالبه کردن به آنها برساند. و مانند اینکه در مجلس ضیافت خود به آنها اعتناء نکند و دعوت ننماید چون رنجیده می شوند ترک این نیکی حرام است و همچنین در موارد تحفه و هدیه دادن. و اما ترک کردن آن نیکی که آنها را رنجاند حرمت آن معلوم نیست.

۱. قرآن کریم

۲. احمدی زین العابدین ، احمدی حسنعلی، میثم تمار، قم، ۱۳۸۸ ش .

۳. پاک نیاعبدالکریم، حقوق متقابل والدین و فرزندان، کمال الملک، قم، ۱۳۸۲ ش.

۴. دهقان اکبر، هزار و یک نکته از قرآن کریم، قم، به نقل از تفسیر کبیر، تهران.

۵. راغب اصفهانی ابوالقاسم حسین بن محمد بن فضل، مفردات الفاظ قرآن، تفسیر لغوی و ادبی قرآن، ترجمه و تحقیق دکتر سید غلامرضا خسروی حسینی، مرتضوی، تهران، ۱۳۵۷.

۶. سپهری محمد، ترجمه و شرح رساله الحقوق امام سجاد، دارالعلم، قم، ۱۳۷۵.

۷. سیدقطب، تفسیر فی الضلال قرآن، داروالشروق للنشر و التوزیع محل، بیروت-لبنان.

۸. طبرسی ابوالفضل، مشکاة الانوار فی غرر الاخبار، مکتبة الحیدریه، نجف، ۱۳۸۵ ق . .

۹. طبرسی حسین بن فضل، مکارم الاخلاق، شریف رضی، قم، ۱۳۷۷ ش.

۱۰. عیسی زاده مصطفی، صراط الرحه: سیره علما و شهدا در احترام به والدین و فضیلت یتیم نوازی، امینان، تهران، ۱۳۹۳ ش .

۱۱. قپانچی حسن علی ، شرح رساله الحقوق امام سجاد(ع)، دارالتفسیر، ۱۳۷۴.

۱۲. قلانی بهزاد، احترام به والدین، راقم، تهران، ۱۳۸۸ ش .

۱۳. مجلسی محمد باقر، مرآة العقول فی شرح اخبار آل الرسول (ص)، دارالکتب الاسلامیه، تهران، ۱۳۶۳ .

۱۴. مجلسی محمدباقر، بحار الانوار، موسسه الوفاء، بیروت، ۱۴۰۳ ق.

۱۵. نراقی احمد، معراج السعاده، هجرت، قم، ۱۳۷۸ ش .

۱۶. نوری طبرسی حسین ، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، موسسه آل البيت، قم، ۱۴۸۰ ق.

۱۷. نمازی شاهرودی حسن بن علی، مستدرک سفینه البحار، موسسه النشر الاسلامی، قم، ۱۴۱۹ ق، ابن شعبه حرانی. تحف العقول عن آل الرسول(ص)، موسسه النشر الاسلامی، قم، ۱۳۶۳.